

Այս հրատարակության պատվիրատուն է
Բազմակողմանի տեղեկատվության ինստիտուտը
(Media Diversity Institute)

Գրքի հայերեն հրատարակությանն առնչվող
ցանկացած հարցով դիմել՝

Media Diversity Institute,
100 Park Village East, London NW1 3SR, UK
Tel: +44 207 38 00 200
Fax: +44 207 38 00 050
Email: info@media-diversity.org
Website: www.media-diversity.org

Բազմակողմանի տեղեկատվություն.
հայկական ՁԼՄ-ների գործունեության
իրավական հիմքերը

Տեղեկատվության բազմակողմանիությանն
առնչվող հայկական եւ միջազգային օրենսդրական
դրույթներ ու վարքականոցներ

Հեղինակ՝ Մեսրոպ Հարությունյան (Բազմակողմանի
տեղեկատվության ինստիտուտի պատվերով)

Այս հրատարակությունն իրականացվել է Եվրոպա-
կան Համայնքի եւ Նիդեռլանդների արտաքին գոր-
ծերի նախարարության ֆինանսական օժանդակու-
թյամբ: Այստեղ արտահայտված տեսակետները
պատկանում են Բազմակողմանի տեղեկատվու-
թյան ինստիտուտին եւ որեւէ դեպքում չեն կարող
Եվրոպական Համայնքի կամ Նիդեռլանդների ար-
տաքին գործերի նախարարության պաշտոնական
կարծիք դիտարկվել:

ı³ ¼³ İ áÕ³ ÝÇ
İ»Õ»İ³ İİ áÕİáÝ.
Ñ³ Û³ İ³ Ý ¼Ö-Ý»İÇ
· áİİ áÝ»áÕİ Ý
Çİ İ³ İ³ Ý ÑÕ»İÁ

İ»Õ»İ³ İİ áÕİ Ý
µ³ ¼³ İ áÕ³ ÝÇáÕİ ÝÝ
³ éÝİ áÕÑ³ Û³ İ³ Ý »õ
ÛÇÇ³ ½³ ÇÝ ùñ»Ye¹ İ³ Ý
¹ İáÝ»İáİ³ İ³ İ³ ÝáÝ»İ

ÉáÝ¹ áÝ, 2005

Đİ İ³ İİ »Éİ ı³ ¼³ İ áÕ³ ÝÇ
İ»Õ»İ³ İİ áÕİ Ý ÇYeİÇáÇ»õ
ÛÇ»éİ Ý¹ Ý»İÇ³ İ³ ÇÝ· áİİ»İÇ
Ý³ É³ İİ İáÕİ ÝÝÇ³ Ye³ İ³ Ý
úÁ³ Ý¹³ İ áÕİ Ûµ

Í á 3 Ý 3 í á á á á

6 _____ 2 é 3 ç 3 µ 3 Ý

8 _____ Ø á ð ù

10 _____ I. é 3 Ñ Û 3 Ý 3 1 ñ í 3 Ý Y á Ñ Û ñ

14 _____ II. Ø Ç Ç 3 ½ 3 Ø Ý á 3 Ø 3 Ý 3 . ñ ñ

24 _____ III. Ð 3 Ø 3 è í 3 Ý Ç Ð 3 Ý ñ á » í á á Ø 3 Ý
ù ñ Ý é 1 ñ á á á á

28 _____ IV. 3 Á Ç í 3 Ø í 3 ñ 3 í 3 Ý á Ý ñ
(Ç Ý 3 í 3 ñ 3 í á á á á)

34 _____ 2 Û ÷ á ÷ á á

36 _____ Ø 3 Ø 3 í Ý » ñ Ý á á á á Û » ç µ ñ 3 í
ù ñ Ý 3 » ñ ç ò

46 _____ 2 é 3 ñ 3 Ø 3 í 3 Ý ó 3 Ý í

ˆ 3 ¼³ İ áÕ³ ÝÇ
İ»Õ»İ³ İí áÃİáÝ.
Ñ³ Û³ İ³ Ý ¼Ë-Ý»ñÇ
· áñ áÝ»áÃÛ Ý
Qñ í³ İ³ Ý ÑÛ»ñÁ

İ»Õ»İ³ İí áÃÛ Ý
µ³ ¼³ İ áÕ³ ÝÇáÃÛ ÝÝ
³ éÝáí áÕÑ³ Û³ İ³ Ý »õ
ÛÇ³ ½³ ÇÝ ùñ»Ý¹ ñ İ³ Ý
¹ ñáÝ»ñáõí³ ñ³ İ³ ÝáÝÝ»ñ

_____ $^2 \epsilon^3 \zeta^3 \mu^3 \dot{Y}$

ազնակողմանի տեղեկատվության ինստիտուտը պատրաստ է համագործակցել ձեր երկրի լրագրողների ու խմբագիրների հետ՝ խթանելու համար տարբեր փոքրամասնություններին ու խոցելի խմբերին առնչվող հիմնահարցերի լուսաբանումը:

Ամեն օր Հայաստանի լրագրողներին ու խմբագիրներին հարկ է լինում որոշում կայացնել նման կարգի տեղեկատվություն տրամադրել-չտրամադրելու շուրջ: Ասենք, օրինակ, որքանով է արդարացված կամ օրենքի տեսակետից ընդունելի հանցագործի ցեղային պատկանելության, հարցազրույցի հերոսի ազգության եւ կամ քաղաքական գործչի սեռական կողմնորոշման հիշատակումը:

Հասարակության խոցելի խմբերի լուսաբանումն ունի եւ բարոյական, եւ իրավական կողմ: Այս գրքույկը քննարկում է հարցի իրավական կողմը:

Ինչպե՞ս են այս խնդիրներն արտացոլված Հայաստանի սահմանադրության մեջ: Որքանով են այդ թեմաներին անդրադառնում Հայաստանի մյուս օրենքները կամ միջազգային այն նորմերը, որոնց Հայաստանը հանձն է առել հետեւել: Ինչպե՞ս է այս ամենին վերաբերում Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան:

Իմանաք այս օրենքները թե ոչ՝ իրականության մեջ դրանք որոշակիորեն սահմանափակում են ձեր գործունեությունը: Բայց եւ անժխտելի է այն փաստը, որ լրագրողի բազմազբաղ աշխատանքային առօրյան սովորաբար ժամանակ չի թողնում թերթելու օրենքների ստվար էջերը՝ ինչ-ինչ մանրամասներ պարզելու համար: Այդ է պատճառը, որ Բազնակողմանի տեղեկատվության ինստիտուտն առաջարկել է Երեւանի մամուլի ակումբի փորձագետ Մեսրոպ Հարությունյանին կատարել այդ աշխատանքը:

Նա առանձնացրել է Հայաստանի օրենքների, վարքականոցների այն հիմնական հատվածները, որոնք այս կամ այն կերպ անդրադառնում են լրագրողների եւ խմբագիրների՝ խոցելի խմբերի լուսաբանմանն առնչվող գործունեության վրա: Անդրադարձ է արվել նաեւ միջազգային որոշ օրենքների ու համաձայնագրերի, որոնք Հայաստանը վավերացրել է կամ որոնց համաձայնել է միանալ:

Հուսանք, որ գիրքը օգտակար կլինի ձեզ համար:

Միլիցա Պեշիչ
Բազնակողմանի տեղեկատվության
ինստիտուտի տնօրեն

0a0u

Օ անկացած երկրում տեղեկատվության եւ արտահայտվելու ազատության (այդ թվում՝ հասարակության այս կամ այն խմբի կամ խավի վերաբերյալ կամ նրա կողմից) ցանկացած սահմանափակում կարող է ընդունելի համարվել միայն այն դեպքում, երբ դա (ըստ Եվրոպական կոնվենցիայի) սահմանված է օրենքով եւ անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակության մեջ՝ այլոց իրավունքներն ու ազատությունները պաշտպանելու համար: Այսինքն՝ նախապայմանը օրենքով սահմանված լինելն է եւ այլոց (այդ թվում՝ հասկանալի է, փոքրամասնությունների) իրավունքները հարգելը: Սանկտի ունենալով՝ երկրների (նաեւ Հայաստանի) օրենքները շատ սահմանափակումներ չէին կարող նախատեսել, քանի որ դա անմիջապես կհանգեցներ գրաքննության կամ տեղեկատվության ու արտահայտվելու ազատության իրավունքի դեմ ոտնձգությունների:

Այս իմաստով առավել ընդգրկուն սահմանափակումներ կարող են սահմանվել ինքնակարգավորման մեխանիզմներով, իսկ ավելի պարզ ասած՝ լրագրողական էթիկայի կանոններով: Հայտնի է, որ էթիկական կանոնագրերը երբեմն ավելի խիստ պարտավորություններ են նախատեսում, քան անզամ օրենքները, ընդսին պարտավորությունները լրագրողները կամավոր են վերցնում իրենց վրա եւ, բնականաբար, ավելի են հակված հետեւելու դրանց:

Սույն հետազոտության նպատակն է եղել՝ պարզել, թե Հայաստանում զանազան փոքրամասնությունների եւ խոցելի խմբերի վերաբերյալ տեղեկություններ հաղորդելիս ՁԼՄ-ներն օրենքով նախատեսված ի՞նչ սահմանափակումներ ունեն, ի՞նչ կամավոր պարտավորություններ են իրենց վրա վերցրել լրագրողներն էթիկական կանոնագրերով, եւ ի՞նչ է նախատեսված միջազգային փաստաթղթերով: Որոշ անդրադարձ կլինի նաեւ այլ երկրների օրենսդրությանն ու ինքնակարգավորմանը:

Վերլուծությունը բաժանված է մի քանի մասերի.

1. Սահմանադրական նորմեր
2. Միջազգային փաստաթղթեր, որոնց միացել է Հայաստանը
3. Հայաստանի Հանրապետության օրենքներ
4. էթիկայի վարքականոններ (ինքնակարգավորում):

_____ I. e³ Ñ³ Y³ 1ñ i³ Y
Yañ»ñ

Ճայաստանի Հանրապետության սահմանադրությունն ընդունվել է 1995 թվականին: Ինչպես այլ երկրներում, մեր երկրի Սահմանադրությունն էլ տալիս է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները:

ՀՀ «ԵՊՀ»-ի ՀՀ ՄՀ 1-րդ հոդվածի 15-րդ հոդվածի 3-րդ հոդված:

«Քաղաքացիները, անկախ ազգությունից, ռասայից, սեռից, լեզվից, դավանանքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, սոցիալական ծագումից, գույքային կամ այլ դրույթունից, ունեն Սահմանադրությամբ եւ օրենքներով սահմանված բոլոր իրավունքները, ազատությունները եւ պարտականությունները»:

ՀՀ «ԵՊՀ»-ի ՀՀ ՄՀ 1-րդ հոդվածի 16-րդ հոդվածի 3-րդ հոդված

«Բոլորը հավասար են օրենքի առջեւ եւ առանց խտրականության հավասարապես պաշտպանվում են օրենքով»:

Այս երկու հոդվածներից, բնականաբար, բխում է, որ քաղաքացիները, առանց խտրականության, օգտվում են միեւնույն իրավունքներից եւ ունեն միեւնույն պարտավորությունները:

Դիտարկենք Սահմանադրության մի քանի հոդվածներ, որոնք այս կամ այն կերպ կարող են առնչվել եւ տեղեկատվության ազատությանը կամ սահմանափակումներին, եւ որոշակի խմբերի իրավունքներին:

ՀՀ «ԵՊՀ»-ի ՀՀ ՄՀ 1-րդ հոդվածի 20-րդ հոդվածի 3-րդ հոդվածի 3-րդ հոդված:

«Յուրաքանչյուր ոք ունի իր ընտանեկան եւ անձնական կյանքը անօրինական միջամտությունից, իր պատիվը եւ բարի համբավը ոտնձգությունից պաշտպանելու իրավունք»:

Արգելվում է մարդու անձնական եւ ընտանեկան կյանքի մասին տեղեկությունների ապօրինի հավաքելը, պահելը, օգտագործելը եւ տարածելը»:

Ինչո՞ւ ենք այս հոդվածը մեջբերում: Այն, որ անձնական կյանքի բաղկացուցիչ են համարվում նաեւ մարդու կողմնորոշումները, ինչը կարող է նրան այս կամ այն խմբին դասել: Հետեւաբար՝ նրա անձնական կյանքի այդ կողմին անդրադառնալը (ինչպես հետազայում կտեսնենք՝ լրագրողական էթիկայի տարբեր կանոնագրեր նշում են՝ *անհարկի* անդրադառնալը) կարող է դիտվել միջամտություն մարդու անձնական կյանքին, իսկ դա արգելված է արդեն Սահմանադրությամբ:

ԵՅ ՆՆՅ ԿՅ 1 ԴԵՃԹ Կ 23 ՆՆ1 Ի 3 Ի Ա Ի » ԴԴ ԴԴԵՃԹ
Ե ՕՇՅ 3 1/2 Ի ԵՃԹ ԿԱ: 2 ԿՅ ԵՅ ՆՆՅ ԿԵՃԹՆ

«Յուրաքանչյուր որ ունի մտքի, խղճի եւ դավանանքի ազատության իրավունք: Կրոնի եւ համոզմունքների արտահայտման ազատությունը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով՝ Սահմանադրության 45 հոդվածում նախատեսված հիմքերով»:

ԵՅ ՆՆՅ ԿՅ 1 ԴԵՃԹ Կ 24 ՆՆ1 Ի 3 Ի ԿՅ ԱԵՃԹԵՃԹ ԱԵ
Ի » ԴԴ ԴԴԵՃԹ Ի 3 Դ ԿՅ » ԴՅ » ԵՅ Ի 3 Ի ԵՃԹ Կ
3 1/2 Ի ԵՃԹ ԿԱ

«Յուրաքանչյուր որ ունի իր կարծիքը պնդելու իրավունք: Արգելվում է մարդուն հարկադրել՝ հրաժարվել իր կարծիքից կամ փոխել այն:

Յուրաքանչյուր որ ունի խոսքի ազատության իրավունք՝ ներառյալ տեղեկություններ եւ գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից»:

Վերջին երկուսը, ըստ էության, այն հիմնարար դրույթներն են, որոնց վրա հենվելով՝ պիտի կատարենք մեր հետագա վերլուծությունը: Բանն այն է, որ Սահմանադրությունն այս հոդվածներով երաշխավորում է խղճի ու դավանանքի եւ խոսքի ազատության իրավունքները, որոնք ըստ

ԵՅ ՆՆՅ ԿՅ 1 ԴԵՃԹ Կ 44 ՆՆ1 Ի 3 Ի ԿՅ

«Կարող են սահմանափակվել միայն օրենքով՝ եթե դա անհրաժեշտ է պետական եւ հասարակական անվտանգության, հասարակական կարգի, հանրության առողջության եւ բարքերի, այլոց իրավունքների եւ ազատությունների, պատվի եւ բարի համբավի պաշտպանության համար»:

Այսինքն, Սահմանադրությունն արդեն նախատեսում է, որ, ասենք, այս կամ այն դավանանքի քարոզումը կարող է որեւէ օրենքով սահմանափակվել, եթե այն սպառնում է, ասենք, այլոց իրավունքներին ու ազատություններին կամ անհրաժեշտ է այլոց պատվի եւ բարի համբավի պաշտպանության համար: Նման սահմանափակումը լիովին համապատասխանում է միջազգային իրավունքի նորմերին: Մասնավորապես «Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի երկրորդ մասը նույնպես նմանատիպ սահմանափակումների հնարավորություն է տալիս Կոնվենցիան ստորագրած պետություններին: Կա երկու պայման, որ նախատեսված է եւ Կոնվենցիայով, եւ ՀՀ սահ-

II. $\mathbb{C}^3 \times \mathbb{R}^3 \times \mathbb{C}^3$
 $\mathbb{R}^3 \times \mathbb{R}^3 \times \mathbb{R}^3$

2 րդ, դիտարկենք միջազգային իրավունքի մի քանի դրույթներ, որից հետո, կտեսնենք, արդյո՞ք հայաստանյան օրենքները նախատեսել են սահմանափակումներ՝ այս կամ այն խմբի առնչությամբ տեղեկություններ հավաքելու եւ տարածելու վերաբերյալ:

ՏՅՑ Դ ԺԾՊԴ Ի ԺԾՄ՝ԴՇՆՔ ԱՎԿՆՔ ԿՅԹ
ՆՅԺՅ ԻՅ . ՉԴ*, ՆՅՂ ԻՅ Ի 1.

Բոլոր մարդիկ ծնվում են ազատ ու հավասար՝ իրենց արժանապատվությամբ եւ իրավունքներով: Նրանք օժտված են բանականությամբ ու խղճով եւ պարտավոր են միմյանց վերաբերվել եղբայրության ոգով»:

ԱԺԿՄ ԻՅ ԵՂՅ ԲՇԲՇ 2ՆՅՂ ԻՅ Ի Ա

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի սույն հռչակագրում ամրագրված բոլոր իրավունքներն ու ազատությունները՝ առանց որեւէ տարբերակման, այնպիսի հիմքերով, ինչպիսին են ռասան, մաշկի գույնը, սեռը, լեզուն, կրոնը, քաղաքական կամ այլ համոզմունքը, ազգային կամ սոցիալական ծագումը, գույքային դրությունը, ծնունդը կամ այլ կարգավիճակ»:

Դարձյալ կրկնենք. այս երկու հոդվածների դրույթները բնականաբար վերաբերում են նաեւ տեղեկատվության ազատությանն ու բազմազանությանը: Հետեւաբար, մեր վերլուծության համար կարելու է տեսնել, թե ինչ է ասում այդ առթիվ հռչակագիրը.

ՃԺԺՅ ԻՅ . ԴՇ 19ՆՅՂ ԻՅ Ի Ա

«Յուրաքանչյուր ոք ունի կարծիքի եւ դրանք արտահայտելու ազատություն. այս իրավունքը ներառում է կարծիքներն առանց միջամտության ունենալու, անկախ պետական սահմաններից տեղեկատվություն ու գաղափարներ փնտրելու, լրատվության ցանկացած միջոցով ստանալու եւ տարածելու ազատությունը»:

Ի դեպ, ՆՅԺՅ ԻՅ . ԴՇ 18 ՆՅՂ ԻՅ Ի Կ անդրադառնում է մտքի, խղճի ու կրոնի ազատությանը, որն անմիջականորեն առնչվում է մեր թեմային, ուստի մեջբերենք նաեւ այդ հոդվածը.

«Յուրաքանչյուր ոք ունի մտքի, խղճի ու կրոնի ազատության իրավունք. այս իրավունքը ներառում է իր կրոնը կամ համոզմունքը փոխելու ազատու-

* Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրից» բոլոր մեջբերումները կատարված են ըստ հայերեն պաշտոնական թարգմանության, տես՝ «Մարդու իրավունքների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ միջազգային պայմանագրեր», պաշտոնական հայերեն թարգմանություն, փաստաթղթերի ժողովածու, Գիրք Ա, Երեւան–2001:

թյուն եւ միանձնյա կամ այլոց հետ համատեղ եւ հրապարակավ կամ մասնավոր կարգով իր կրոնը կամ հանգձունքը քարոզելու, արարողությունների, պաշտամունքի եւ ծեսերի միջոցով արտահայտելու ազատություն»:

Քանի որ միջազգային փաստաթղթերի դրույթները լայնորեն հայտնի են արդեն ոչ միայն աշխարհում, այլեւ Չայաստանում, ուստի մենք երկար կանգ չենք առնի դրանց վրա, քանի որ առավել կարեւոր է դիտարկել Չայաստանի՝ Սահմանադրությունից ու միջազգային փաստաթղթերից բխող օրենքներն ու դրանցում առկա սահմանափակումները: Սակայն մինչ այդ, այսուհանդերձ, պետք է անպայման դիտարկենք «Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիան*:

ՏԵՂԻՑ Ի ԳՕԱԸ, ԷՕՎՃ՝ՈՒՐՄՅՑ՝ 1/2 ԻՃԱԹԸՎ

1. Յուրաքանչյուր ոք ունի մտքի, խղճի եւ կրոնի ազատության իրավունք. այս իրավունքը ներառում է իր կրոնը կամ հանգձունքը փոխելու ազատությունը եւ դրանք ինչպես միանձնյա, այնպես էլ այլոց հետ համատեղ եւ հրապարակավ կամ մասնավոր կարգով, քարոզչության, արարողությունների, պաշտամունքի եւ ծեսերի միջոցով արտահայտելու ազատությունը:

ԵՑԻՑ Ի 10՝ 2ՊՅՆՑ՝ ՈՒՐՄՅՑ՝ 1/2 ԻՃԱԹԸՎ

1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատորեն արտահայտելու իրավունք: Այս իրավունքը ներառում է սեփական կարծիք ունենալու, տեղեկություններ եւ գաղափարներ ստանալու եւ տարածելու ազատությունը՝ առանց պետական մարմինների միջամտության եւ անկախ սահմաններից: Այս հոդվածը չի խոչընդոտում պետություններին սահմանելու ռադիոհաղորդումների, հեռուստատեսային կամ կինեմատոգրաֆիական ձեռնարկությունների լիցենզավորում:

2. Այս ազատությունների իրականացումը, քանի որ այն կապված է պարտավորությունների եւ պատասխանատվության հետ, կարող է պայմանավորվել այնպիսի ձեւականություններով, պայմաններով, սահմանափակումներով կամ պատժամիջոցներով, որոնք անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության, տարածքային ամբողջականության կամ հասարակության անվտանգության, անկարգու-

* «Մարդու իրավունքների եւ հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայից բխող մեջբերումները կատարված են ըստ հայերեն պաշտոնական թարգմանության, տես՝ «Մարդու իրավունքների վերաբերյալ Չայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ միջազգային պայմանագրեր», պաշտոնական հայերեն թարգմանություն, փաստաթղթերի ժողովածու, Գիրք Ա, Երեւան-2001:

թյունները կամ հանցագործությունները կանխելու, առողջությունը կամ բարոյականությունը, ինչպես եւ այլ անձանց հեղինակությունը կամ իրավունքները պաշտպանելու, խորհրդապահական պայմանով ստացված տեղեկատվության բացահայտումը կանխելու կամ արդարադատության հեղինակությունն ու անաչառությունը պահպանելու նպատակով»:

Մենք ամբողջությամբ ենք մեջբերում Կոնվենցիայի այս հոդվածը, որովհետեւ միջազգային փաստաթղթերից սա լավագույնս է ձեւակերպել արտահայտվելու եւ տեղեկատվության ազատության իրավունքն ու դրա հնարավոր սահմանափակումները: Եվ ինչպես արդեն ասացինք վերելում, այն նշում է սահմանափակումների պայմանները. ա) սահմանափակումը պետք է նախատեսված լինի օրենքով, բ) այն պետք է անհրաժեշտ լինի ժողովրդավարական հասարակությունում, պետական, հասարակական եւ այլոց շահերի պաշտպանության համար:

Եվ վերջապես Կոնվենցիայի 14-րդ հոդվածը արգելում է խտրականությունը.

ՏԵՅԻՅ Ի 14 ԻՊ ԻՅ ԿՁԸՍ ԿՅ Դ »ԷՁԸ

Սույն Կոնվենցիայում շարադրված իրավունքներից եւ ազատություններից օգտվելն ապահովվում է առանց խտրականության, այն է՝ անկախ սեռից, ռասայից, մաշկի գույնից, լեզվից, կրոնից, քաղաքական կամ այլ համոզմունքից, ազգային կամ սոցիալական ծագումից, ազգային փոքրամասնությանը պատկանելուց, գույքային դրությունից, ծննդից կամ այլ դրությունից»:

Եվրոպական կոնվենցիայի դրույթների ներկայացումն ամբողջական չի լինի, եթե մենք չանդրադառնանք Եվրոպայի որիորդի նախարարների կոմիտեի հանձնարարականներին, որոնք անմիջականորեն բխում են Կոնվենցիայից: Ճիշտ է, հանձնարարականները իմպերատիվ բնույթ չունեն, այլ ավելի շատ երաշխավորություններ են, թե Ե անդամ պետություններն ինչը եւ ինչպես պետք է կարգավորեն ներքին օրենսդրության մեջ, այսուհանդերձ այդ երաշխավորությունները հաշվի առնելը ներքին օրենքները դարձնում է ավելի ժողովրդավարական եւ միջազգային օրենքի համընդհանուր նորմերին համապատասխան:

Մենք անդրադառնալու ենք երկու հանձնարարականների, որոնք ամբողջությամբ վերաբերում են մեր վերլուծության առարկային*:

* Եվրոպայի որիորդի նախարարների կոմիտեի հանձնարարականներից հայերեն մեջբերումները կատարվում են ըստ ԵՄԱ հրատարակած «Ձանգվածային տեղեկատվության բնագավառը Եվրոպայի որիորդի փաստաթղթերում» ժողովածուի (երկրորդ լրացված հրատարակություն), Երևան–2003:

Առաջինը Եվրոպայի որիդի նախարարների կոմիտեի «Ատելություն արտահայտող խոսքի վերաբերյալ» R (97) 20 հանձնարարականն է, որն ընդունվել է 1997 թվականի հոկտեմբերի 30-ին:
Ըստ հանձնարարականի՝

«Ատելություն արտահայտող խոսք» ձեւակերպման տակ պետք է հասկանալ բոլոր այն արտահայտությունները, որոնք տարածում, հրահրում եւ արդարացում են ռասայական ատելություն, քսենոֆոբիա, հակասեմիտիզմ եւ անհանդուրժողականության բոլոր այլ ձեւերը, ինչպիսիք են ազդեցիկ ազգայնականության եւ էթնոցենտրիզմի միջոցով արտահայտվող անհանդուրժողականությունը, խտրականությունը փոքրամասնությունների եւ միգրանտների հանդեպ»:

Այսուհանդերձ, Հանձնարարականը, ինչպես կտեսնենք նրանից կատարված մեջբերումներից, առաջնությունը տալիս է արտահայտվելու ազատության սկզբունքին, նշելով, որ ամեն դեպքում դա պաշտպանված է Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածով, եւ ցանկացած սահմանափակում պետք է կատարվի միայն Կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի երկրորդ մասում նախատեսված պայմաններից ելնելով:
Ահա Հանձնարարականի մի քանի սկզբունքներ.

ժ/ ԿՁԺՆ1

Անդամ պետությունների կառավարությունները, հասարակական իշխանություններն ու ազգային, ռեզիդնալ եւ տեղական կառավարման մարմինները պարտավոր են ձեռնպահ մնալ հատկապես մամուլով տարածվող այնպիսի ելույթներից, որոնք կարող են ընկալվել որպես ատելության արտահայտություն, կամ՝ ռասայական ատելության, քսենոֆոբիայի, հակասեմիտիզմի եւ անհանդուրժողականության այլ ձեւերի արդարացման, տարածման կամ քաջալերման ներգործություն ունենալ: Նման ելույթները պետք է կանխվեն կամ հրապարակայնորեն հերքվեն:

ժ/ ԿՁԺՆ2

Անդամ պետությունների կառավարությունները պետք է ստեղծեն քաղաքացիական, քրեական օրենքներով նախատեսված իրավական դաշտ, որը իշխանությանը եւ իրավապահ մարմիններին հնարավորություն կընձեռի պաշտպանել արտահայտվելու ազատությունը եւ անհատների իրավունքները: Սրանից ելնելով՝ անդամ պետությունների կառավարությունները պետք է ուղիներ ու միջոցներ գտնեն

- խթանելու եւ համակարգելու առկա օրենսդրության եւ օրենսդրական պրակտիկայի հետազոտությունները,

- վերանայելու առկա իրավական շրջանակները՝ երաշխավորելով, որ դրանք համապատասխանում են նոր լրատվամիջոցներին եւ հաղորդակցական ծառայություններին ու ցանցերին,

- մշակելու համակարգված դատաիրավական քաղաքականություն հիմնված այս հանձնարարականում տրված սկզբունքների վրա,

- հնարավոր պատժաձեւերին ավելացնելու նաեւ հասարակական ծառայության պահանջները,

- հնարավորություններ ստեղծելու ատելություն արտահայտող խոսքի դեմ պայքարելու՝ քաղաքացիական օրենսդրության միջոցով, օրինակ՝ ոչ կառավարական կազմակերպություններին թույլատրել օրենքներ մշակել, որոնք կնախատեսեն փոխհատուցում ատելության զոհերի համար կամ նրանց պատասխանելու իրավունք կրնձեռեն,

- լրատվամիջոցներին տրամադրելու տեղեկատվություն՝ ատելություն արտահայտող խոսքի վերաբերյալ օրենքի նախատեսումների մասին:

ԸՄՔԸՆ3

Անդամ պետությունների կառավարությունները պետք է երաշխավորեն, որ արտահայտվելու ազատությանը միջամտելու իրավական շրջանակները խիստ սահմանափակ են եւ կատարվում են օրենքի սահմաններում՝ օբյեկտիվության սկզբունքի հիման վրա: Ավելին, համաձայն օրենքի հիմնարար պահանջի՝ արտահայտվելու ազատությանը ցանկացած միջամտություն կամ սահմանափակում պետք է ենթարկվի անկախ արդարադատության վերահսկմանը: Սա հատկապես կարելու է այն դեպքերում, երբ արտահայտվելու ազատությունը պետք է զուգակցվի մարդու արժանապատվությունը հարգելու եւ ուրիշների հեղինակությունը եւ իրավունքները պաշտպանելու սկզբունքի հետ:

ԸՄՔԸՆ4

Ազգային օրենսդրությունը պետք է թույլ տա դատարաններին հաշվի առնել, որ ատելություն արտահայտող խոսքի վիրավորականության չափը սահմանված չէ ՄԻԵԿ-ի 10-րդ հոդվածով: Սա այն դեպքն է, երբ ատելություն արտահայտող խոսքը նպատակաուղղված է՝ անարգելու Կոնվենցիայում նշված ազատություններն ու իրավունքները:

ԸՄՔԸՆ5

Ազգային օրենսդրությունը պետք է թույլատրի իրավասու դատաիրավական ատյաններին հատուկ ուշադրություն դարձնել ատելության արտահայտությունների ներառող դեպքերին: Նրանք, մասնա-

վորապես, պետք է ուշադիր լինեն կասկածյալի՝ արտահայտվելու ազատության իրավունքի նկատմամբ, քանի որ քրեական պատժամիջոցների կիրառումը հաճախ ազատությանը միջամտելու ձևեր է ընդունում: Ատելության խոսքի համար դատապարտվող անձանց հանդեպ քրեական պատժամիջոցների կիրառելիս իրավասու դատարանները պետք է երաշխավորեն հարգանք համաձայնության սկզբունքի նկատմամբ:

Ե՛լ Կ՛թճՆՅԵ

Ազգային օրենսդրությունը ատելության արտահայտությունների դեպքերում պետք է հաշվի առնի լրատվամիջոցների դերը ատելության խոսքի յուրահատուկ ձևերը ցույց տալու, վերլուծելու և բացատրելու գործում: Ազգային օրենսդրությունը պետք է ճշգրտորեն տարբերակի ատելություն արտահատող խոսքի հեղինակի պատասխանատվությունը և լրատվամիջոցների պատասխանատվությունը, որոնք դա տարածում են՝ որպես հասարակական հետաքրքրություն ներկայացնող լրատվություն և գաղափարներ հաղորդելու իրենց առաքելության մի մաս:

Ե՛լ Կ՛թճՆՅԵ7

Ազգային օրենսդրությունը պետք է հաշվի առնի այն փաստը, որ.

- ռասիզմի, քսենոֆոբիայի, հակասեմիտիզմի և անհանդուրժողականության այլ ձևերի մասին լրատվությունը կատարելապես պաշտպանված է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի առաջին պարբերությամբ, և դրան կարելի է միջամտել միայն երկրորդ պարբերությամբ նախատեսված պարագաներում,
- արտահայտվելու ազատությունը սահմանափակելու անհրաժեշտությունը որոշելիս՝ ազգային իշխանությունների կողմից կիրառվող սկզբունքները պետք է համաձայնեցվեն 10-րդ հոդվածում նշված սկզբունքների հետ, ինչպես նշված է Կոնվենցիայի կառույցների նախադեպային օրենքում՝ հաշվի առնելով լրատվության ոճը, բովանդակությունը և նպատակը,
- լրագրողական ազատության սկզբունքի հարգումը նաև նախատեսում է, որ դատարաններն ու հասարակական իշխանությունները իրենց տեսակետները չպետք է պարտադրեն լրատվամիջոցներին:

Եվրոպայի որիդի նախարարների կոմիտեի երկրորդ հանձնարարականը, որը մեր քննարկման թեմային է վերաբերում, R (97) 21՝ «Լրատվամիջոցների և հանդուրժողականության կուլտուրայի մասին» հանձնարարականն է, որն ընդունվել է Ե՛ նա-

խարարների կոմիտեի կողմից 1997 թվականի հոկտեմբերի 30-ին: Այն ոչ միայն հանդուրժողականությանը վերաբերող դրույթներ է պարունակում, այլև նախատեսում է դա զարգացնել ուսուցման փուլից: Հանձնարարականի՝ «Հանդուրժողականության կուլտուրայի զարգացմանը նպաստող գործնական միջոցառումներ» բաժնի առաջին իսկ դրույթը ասում է.

«Լրագրության դպրոցները եւ այլ հիմնարկներ պետք է իրենց դասացուցակներում ընդգրկեն մասնագիտական կարողությունները զարգացնող հատուկ դասընթացներ՝ ուշադրություն դարձնելով.

- *լրատվամիջոցների ներգրավմանը բազմաէքնիկ, բազմամշակութային հասարակությունների կյանքում,*

- *այն ավանդին, որ կարող են ունենալ լրատվամիջոցները տարբեր էթնիկ, մշակութային եւ կրոնական համայնքների միջեւ փոխըմբռնման հաստատման գործում»:*

Հետագա շարադրանքում Հանձնարարականը նշում է լրատվամիջոցների անելիքները՝ հանդուրժողականության կուլտուրայի զարգացման ուղղությամբ.

§2 *Ե՞ր ի՞նչ ի՞նչ Կ՞ր չ՞եմք*

Անհանդուրժողականության խնդիրը պետք է բարձրացվի թե՛ հասարակության եւ թե՛ լրատվական կառույցների կողմից: Լրատվական մասնագիտական կառույցների փորձը ցույց է տալիս, որ դրանցում պետք է հատկապես՝

- *վավերագրորեն շարադրել ռասիզմի եւ անհանդուրժողականության փաստերը,*

- *անաչառ պատկերել համայնքների միջեւ լարված իրավիճակները,*

- *խուսափել հրապարակումներում եւ ծրագրային ծառայություններում մշակութային, էթնիկ կամ կրոնական համայնքների անդամներին նսեմացնող ստերեոտիպային նկարագրություններից,*

- *անհատական վարքը նկարագրելիս՝ անտեղի չկապել այն նման համայնքներին անհատի անդամակցությանը,*

- *մշակութային, էթնիկ եւ կրոնական համայնքները պատկերել հավասարակշռված եւ անկողմնակալ սկզբունքով՝ արտացոլելով այդ համայնքների տեսակետներն ու հեռանկարները,*

- *հասարակությանը զգոն պահել անհանդուրժողականության հետեւանքների հանդեպ,*

- *խորացնել հասարակության կողմից տարբերությունների ըմբռնումն ու ճիշտ գնահատումը,*

- *վիճարկել հարցազրույցների, ելույթների, բանավիճային ծրագրերի եւ այլնի ընթացքում խոսնակների անհանդուրժողական արտահայտությունները,*

- քննել տեղեկատվության աղբյուրի ազդեցությունը հաղորդման վրա,
- քննել լրատվական կառույցների աշխատակիցների բազմազանությունը եւ որքանով է այն համապատասխանում ընթերցողների, ունկնդիրների կամ հեռուստադիտողների բազմաէթնիկ, բազմամշակութային բնույթին»:

§4 i 3 *Թ* · *Ի* *Շ*՝3 *Կ*ձԿ՝ձ

Այս նախաձեռնությունները եւ միջոցառումները կարող են իրականացվել տարբեր լրատվական հատվածների մշակած վարքագծի կանոնների հիման վրա, որոնք բարձրացնում են խտրականության եւ անհանդուրժողականության խնդիրները՝ խրախուսելով լրատվության մասնագետներին՝ լուրջ ավանդ ներդնելու տարբեր կրոնական, էթնիկ եւ մշակութային խմբերի միջեւ հանդուրժողականության եւ փոխըմբռնման մթնոլորտի ձեւավորման գործում»:

Հանձնարարականն էլ այս խնդրի լուծման ճանապարհը տեսնում է լրատվամիջոցների ինքնակարգավորման եւ վարքագծի կանոնների մշակման մեջ, քանզի, ինչպես արդեն նշել ենք, օրենսդրական ցանկացած միջամտություն կարող է հանգեցնել խոսքի ազատության սահմանափակումների:

III. ԵՅ Ե՛՛ Ե՛՛ Ե՛՛
Ե՛ Ե՛՛ Ե՛՛ Ե՛՛ Ե՛՛ Ե՛՛
Ե՛՛ Ե՛՛ Ե՛՛ Ե՛՛ Ե՛՛

**ՏԵՃ՝ 131 226 2 1/2 3 ՉԿ, ԵՅ ԵՅ Թ 13 Կ 13 Ս
1 թՅ՝ 13 Կ ԱԵԿ՝ ՍՅ ԿՆԻՅ թՃՃ»ԷԱ**

1. Ազգային, ռասայական կամ կրոնական թշնամանք հարուցելուն, ռասայական զերազանցությանը կամ ազգային արժանապատվությունը նվաստացնելուն ուղղված գործողությունները պատժվում են տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապատիկից հինգհարյուրապատիկի չափով, կամ ուղղիչ աշխատանքներով՝ առավելագույնը երկու տարի ժամկետով, կամ ազատազրկմամբ՝ երկուսից չորս տարի ժամկետով:

2. Սույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված արարքները, որոնք կատարվել են՝

1) հրապարակայնորեն կամ լրատվության միջոցներ օգտագործելով,

2) բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով,

3) պաշտոնեական դիրքն օգտագործելով,

4) կազմակերպված խմբի կողմից՝

պատժվում են ազատազրկմամբ՝ երեքից վեց տարի ժամկետով»:

Նշենք նաև զրպարտությանը եւ վիրավորանքին վերաբերող հոդվածները, որոնք հավասարապես վերաբերում են հասարակության բոլոր անդամներին, այդ թվում, հասկանալի է, զանազան խմբերի ներկայացուցիչներին.

ՏԵՃ՝ 131 135 1/2 3 թՃՃԱՆՃ՝*

1. Զրպարտությունը՝ ուրիշի պատիվն ու արժանապատվությունը նվաստացնող կամ բարի համբավն արատավորող ակնհայտ սուտ տեղեկություններ տարածելը, պատժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի հարյուրապատիկից հինգհարյուրապատիկի չափով:

2. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքները, որոնք կատարվել են կրկին անգամ, պատժվում են տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի երեքհարյուրապատիկից հազարապատիկի չափով կամ ազատազրկմամբ՝ առավելագույնը մեկ տարի ժամկետով:

ԵՃ՝ 131 136 i ՉԳ 1 ճԳ ԿԱ

1. Վիրավորանքը՝ ուրիշի պատիվն ու արժանապատվությունն անպարկեշտ ձեւով ստորացնելը, պատժվում է տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի հարյուրապատիկից չորսհարյուրապատիկի չափով:

2. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքները, որոնք կատարվել են կրկին անգամ, պատժվում են տուգանքով՝ նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապատիկից ութհարյուրապատիկի չափով»:

* Քրեական օրենսգրքի 135 եւ 136 հոդվածները մեջբերվում են նոր խմբագրումներով:

IV. $\tilde{A} \tilde{C} \tilde{U}$
 $\tilde{I} \tilde{N} \tilde{I} \tilde{Y} \tilde{Y} \tilde{n}$
($\tilde{C} \tilde{Y} \tilde{I} \tilde{n} \tilde{I} \tilde{a} \tilde{D}$)

• Հարգել եւ պաշտպանել այլոց՝ տեսակետներ ու կարծիքներ արտահայտելու իրավունքը:

• Որեւէ ձեւով չքարոզել պատերազմ, ազգային, կրոնական թշնամանք եւ անհանդուրժողականություն, քաղաքական, սոցիալական, սեռական եւ լեզվական հայտանիշներով խտրականություն, բռնություն, պոռնոգրաֆիա:

Այս Վարքականոցն ցույց է տալիս, որ երկու սկզբունքները՝ արտահայտվելու ազատությունը եւ թշնամանք չքարոզելը, հավասարազոր են լրագրողների համար: Այսինքն՝ եթե անգամ մեկը՝ հասարակության որեւէ ոչ լրագրող անդամ, կարծիքներ ունի արտահայտելու, որ ոմանց կողմից կարող են ընկալվել իբրեւ թշնամանք, պետք է հնարավորություն տալ արտահայտելու, սակայն իրենք՝ լրագրողները եւ լրատվամիջոցները չպետք է թշնամանք ու խտրականություն քարոզեն կամ նպաստեն դրան:

Մեր քննարկման նյութի վերաբերյալ ամենից շատ ձեւակերպումներ ունի Հայաստանի «Ինտերնյուս» հասարակական կազմակերպության լրագրողների վարքականոցը:

ՏԵՂԻՆՆԵՐԸ ԵՊ • ՌՕՎՆՈՒՄԻՅԻՆ ԻՅ ԿՅՎԱ

3.1 Փաստերը չի կարելի ծառայեցնել մարդուն կամ կազմակերպությունն անվանարկելուն, վիրավորելուն կամ նսենացնելուն: Մարդու ազգությունը, ռասան, կրոնը, ֆիզիկական եւ մտավոր վիճակը չի կարելի պիտակավորել:

3.2 Բռնության զոհ դարձած անձանց, անբուժելի կամ ծանր հիվանդներին, հանցագործներին ցուցադրելու եւ նրանց հարազատների անունները հրապարակելու համար պետք է ստանալ վերջիններիս համաձայնությունը: որը վիշտ, հոգեկան ցնցում ապրող անձինք, անչափահասները պետք է ազատ լինեն լրագրողների անհարկի հետապնդումներից:

4.1 Մենք սպասարկում ենք հասարակության բոլոր խմբերին՝ անկախ նրանց քաղաքական, տնտեսական եւ գաղափարական ուղղվածությունից: Բարեկամական, ազգակցական, ընկերական եւ այլ կապերը ոչ մի կերպ չեն կարող փոփոխել մեր որոշեգրած հավասարության սկզբունքները»:

Այս ձեւակերպումները ավելի ընդհանուրից գնացել են մասնավորը, նշելով նաեւ որ մարդու այս կամ այն խմբին պատկանելը չի կարելի պիտակավորել: Սա ավելի մոտ է այլ երկրների եւ միջազգային լրագրողական կազմակերպությունների էթիկական նորմերի ձեւակերպումներին: Օրինակ՝ Լրագրողների բրիտանական ազգային միության վարքականոցն, կոչ է անում խուսափել մարդու այս կամ այն խմբին պատկանելը անհարկի եւ անտեղի նշելուց. «Լրագ-

րողը պետք է ռասայական պատկանելության, մաշկի գույնի, դավանանքի, անօրինական գործունեության, ընտանեկան կարգավիճակի (կամ դրա բացակայության) կամ սեռական կողմնորոշման մասին տեղեկություններ հաղորդի միայն այն պարագայում, եթե նման փաստերն իրոք տեղին են: Լրագրողը չպետք է վերոհիշյալ գործոնների վրա հիմնված խտրականություն, ծաղր, նախապաշարմունք կամ ատելություն սերմանող նյութեր հրատարակի»:

Այժմ մեջբերենք Գյումրիում գործող ժուռնալիստների էթիկական կոդեքսի (որ ընդունվել է «Ասպարեզ» ակումբի նախաձեռնությամբ) համապատասխան հատվածը.

«11. Մենք սեռական, կրոնական, էթնիկական, ֆիզիկական, ռասայական, առողջական կամ այլ խտրականություն չենք դնում մեր աշխատանքում: Անհանդուրժողականություն, նախապաշարմունքներ, կարծրատիպեր չենք հրահրում եւ չենք խրախուսում»:

Կցանկանայինք մեջբերել նաեւ մի քանի այլ երկրներում գործող վարքականոցներից հատվածներ: Լավ կլիներ, որ նման հստակ ձեւակերպում ինչպիսին, օրինակ, Շվեդիայում գործող լրագրողական վարքականոցում է, լիներ նաեւ մեր լրատվամիջոցներում:

«Մի՛ շեշտեք խնդրո առարկա անձանց ցեղը, սեռը, ազգությունը, զբաղմունքը, քաղաքական կողմնորոշումը կամ դավանանքը, եթե նման մանրամասները էական չեն տվյալ համատեքստում, կամ եթե դրանք նսեմացնում են մարդու արժանապատվությունը» (Շվեդիա, Վարքականոց մամուլի, ռադիոյի եւ հեռուստատեսության համար):

«Եթե դա էական նորություն չէ, հարկ չկա ընդօժել մարդու ազգությունը, ցեղը, կրոնը կամ քաղաքական կողմնորոշումը, ինչպես նաեւ սեռը...»

Կոնկրետ անձի առողջության մասին (ինչպես հոգեկան, այնպես էլ ֆիզիկական) տվյալներ եւ կարծիքներ չեն հրատարակվում, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ մարդն ինքը համաձայն է դրան կամ այդպիսի տեղեկատվության հրատարակումը հանրության շահերով է թելադրված» (Էստոնիայի լրագրողների վարքականոցը):

Բավարարվենք այսքանով, քանի որ նման մեջբերումները կարելի է անվերջ կատարել:

Ամփոփելուց առաջ, ներկայացնենք նաեւ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանում քննված «Ջերսիլդն ընդդեմ Դանիայի» գործի էությունը:

Դանիական դատարանը հեռուստալրագրող Օլաֆ Ջերսիլդին մեղավոր էր ճանաչել եւ տուգանել՝ նացիստների երիտասարդական կազմակերպության ներկայացուցիչների հետ հարցազրույցը եթեր հեռարձակելու համար: 1994 թվականի սեպտեմբերին Եվրոպական դատարանը, քննելով Ջերսիլդի բողոքը, գտավ, որ լրագրողի նպատակը ռասիստական գաղափարների քարոզչությունը չի եղել, ինչպես նաեւ՝ նա չի ցանկացել «սպառնալ, վիրավորել եւ նվաստացնել մարդկանց», ուստի պետք է արդարացվի: Ըստ դատարանի. «Մեկ այլ անձի արտահայտած մտքերի տարածմանը հարցազրույցով օժանդակելու համար լրագրողին պատժելը լրջորեն կխոչընդոտի հասարակական հետաքրքրություն ներկայացնող խնդիրների բարձրացմանը եւ չպետք է կիրառվի, քանի դեռ դրա համար չկան լուրջ պատճառներ»:

2 ù: á: áÙ

Երսիլդի գործով դատավճիռը լավագույնս ներկայացնում է երկու՝ կարծիքների ու գաղափարների ազատ արտահայտման (խոսքի եւ մամուլի ազատության) եւ որեւէ խմբի մարդկանց նկատմամբ անհանդուրժողականություն չքարոզելու, սկզբունքների առնչությունը: Սեզանում էլ ազգայնականների առաջնորդները ազատ ասուլիսներ են տալիս եւ արտահայտում իրենց կարծիքները (երբեմն վիրավորական) ինչպես կրոնական փոքրամասնությունների, այնպես էլ սեռական կամ այլ կողմնորոշում ունեցող անձանց մասին: Մամուլն ինքը պետք է որոշի՝ հրապարակե՞լ այդ կարծիքները, թե՞ ոչ:

Ինչպես շատ երկրների, այնպես էլ Հայաստանի օրենսդրությունը չի կարող խոսքի ազատության շատ սահմանափակումներ նախատեսել: Անհանդուրժողականություն եւ խտրականություն քարոզելը պատժվում է, սակայն սահմանը, որով բաժանվում են կարծիք արտահայտելու իրավունքն ու անհանդուրժողականություն կամ խտրականություն քարոզելը, հստակ չէ: Այստեղ է, որ առաջ է գալիս մարդուն՝ կրոնական, ազգային, ռասայական, սոցիալական եւ այլ հիմքով վիրավորելու խնդիրը: Կարծում ենք, որ օրենքները հենց վիրավորանքն են հիմք համարում պատիժներ սահմանելիս:

Սակայն առավել կարեւոր է, որ մամուլն ինքն իր համար սահմանի կանոններ եւ խուսափի մարդու պատկանելությունը եւ կողմնորոշումները անհարկի ու անտեղի նշելուց: Անհարկի եւ անտեղի բառերն այս դեպքում էական են, որովհետեւ լինում են դեպքեր, երբ մարդու պատկանելությունը այս կամ այն դավանանքին, այս կամ այն խմբին, էական նշանակություն ունի նրա գործողությունները բացատրելու եւ մեկնաբանելու համար: Ամեն դեպքում, հրապարակումներ նախապատրաստելիս՝ պետք է ելնել այն հանգամանքից, թե ո՞րն է գերակայում՝ անհանդուրժողականություն չիրահարե՞լը, թե կարծիքների ազատ արտահայտման իրավունքը:

ø³ Õ³ ÍÝ»ñÝáãÁáÙ
Ù»çμ»ñ³ Í úñ»ÝÝ»ñÓ

ՏՕ քաղաքացիները, անկախ ազգությունից, ռասայից, սեռից, լեզվից, դավանանքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, սոցիալական ծագումից, գույքային կամ այլ դրությունից, ունեն Սահմանադրությամբ եւ օրենքներով սահմանված բոլոր իրավունքները, ազատությունները եւ պարտականությունները»:

ԵԹՅ՝ ՆՍՅ՝ ԿՅ՝ 1 րժՁԱԾ՝, ՆՁ՝ 1 ՝ 3 1 15

«Յուրաքանչյուր ոք ունի մտքի, խղճի եւ դավանանքի ազատության իրավունք: Կրոնի եւ համոզմունքների արտահայտման ազատությունը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով՝ Սահմանադրության 45 հոդվածում նախատեսված հիմքերով»:

ԵԹՅ՝ ՆՍՅ՝ ԿՅ՝ 1 րժՁԱԾ՝, ՆՁ՝ 1 ՝ 3 1 23

«Յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքը պնդելու իրավունք: Արգելվում է մարդուն հարկադրել՝ հրաժարվել իր կարծիքից կամ փոխել այն:

Յուրաքանչյուր ոք ունի խոսքի ազատության իրավունք՝ ներառյալ տեղեկություններ եւ գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, տարածելու ազատությունը տեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից»:

ԵԹՅ՝ ՆՍՅ՝ ԿՅ՝ 1 րժՁԱԾ՝, ՆՁ՝ 1 ՝ 3 1 24

«Ազգային փոքրամասնություններին պատկանող քաղաքացիները ունեն իրենց ավանդույթների պահպանման, լեզվի եւ մշակույթի զարգացման իրավունք»:

ԵԹՅ՝ ՆՍՅ՝ ԿՅ՝ 1 րժՁԱԾ՝, ՆՁ՝ 1 ՝ 3 1 37

«Բոլոր մարդիկ ծնվում են ազատ ու հավասար՝ իրենց արժանապատվությամբ եւ իրավունքներով: Նրանք օժտված են բանականությամբ ու խղճով եւ պարտավոր են միմյանց վերաբերվել եղբայրության ոգով»:

ՏՕՅ՝ րժՁՕԳ՝ 1 ձԾՍ՝»ՐՇ

ՆՅ՝ ԱԿԿ՝ ՆՅ՝ ԿՅ՝ 1 րժՁԱԾ՝, ՆՁ՝ 1 ՝ 3 1 1

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի սույն հռչակագրում ամրագրված բոլոր իրավունքներն ու ազատությունները՝ առանց որեւէ տարբերակման, այնպիսի հիմքերով, ինչպիսին են ռասան, մաշկի գույնը, սեռը, լեզուն, կրոնը, քաղաքական կամ այլ համոզմունքը, ազգային կամ սոցիալական ծագումը, գույքային դրությունը, ծնունդը կամ այլ կարգավիճակ»:

ՏՕՅ՝ րժՁՕԳ՝ 1 ձԾՍ՝»ՐՇ ՆՅ՝ ԱԿԿ՝ ՆՅ՝ ԿՅ՝

ՆՁ՝ 1 ՝ 3 1 2

«Յուրաքանչյուր ոք ունի կարծիքի եւ դրանք արտահայտելու ազատություն. այս իրավունքը ներառում է կարծիքներն առանց միջամտության ունենալու, անկախ պետական սահմաններից տեղեկատվություն ու զաղափարներ փնտրելու, լրատվության ցանկացած միջոցով ստանալու եւ տարածելու ազատությունը»:

ՏՅ՝ Ռ՝ ԲՕԳԻ՝ Ի՝ ԲԸՆՎ՝ՐԸ
ՌՅ՝ ԱԿԿ՝ ՌՅ՝ ԿձԿՆԵՅ՝ Ի՝ 3 . ՉԴ, ՌՅ՝ Ի՝ 3 Ի՝ 19

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի մտքի, խղճի եւ կրոնի ազատության իրավունք. այս իրավունքը ներառում է իր կրոնը կամ համոզմունքը փոխելու ազատությունը եւ դրանք ինչպես միանձնյա, այնպես էլ այլոց հետ համատեղ եւ հրապարակավ կամ մասնավոր կարգով, քարոզչության, արարողությունների, պաշտամունքի եւ ծեսերի միջոցով արտահայտելու ազատությունը»:

ՏՅ՝ Ռ՝ ԲՕԳԻ՝ Ի՝ ԲԸՆՎ՝ՐԸ՝ ԸՆԿՍՎ՝ՐԸ՝ Ռ՝ Ռ՝
3 1/2 Ի՝ ԲԸՆՎ՝ՐԸ՝ Ը՝ Բ՝ Ը՝ 3 ԿձԿՆԵՅ՝ Կ՝ Ս՝ ԵՇԿ՝
» Ի՝ Ը՝ 3 Ի՝ 3 Կ՝ Ի՝ Ը՝ Կ՝ Ը՝ 3 , ՌՅ՝ Ի՝ 3 Ի՝ 9

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի ազատորեն արտահայտվելու իրավունք: Այս իրավունքը ներառում է սեփական կարծիք ունենալու, տեղեկություններ եւ զաղափարներ ստանալու եւ տարածելու ազատությունը՝ առանց պետական մարմինների միջամտության եւ անկախ սահմաններից: Այս հոդվածը չի խոչընդոտում պետություններին սահմանելու ռադիոհաղորդումների, հեռուստատեսային կամ կինեմատոգրաֆիական ձեռնարկությունների լիցենզավորում:

2. Այս ազատությունների իրականացումը, քանի որ այն կապված է պարտավորությունների եւ պատասխանատվության հետ, կարող է պայմանավորվել այնպիսի ձեւականություններով, պայմաններով, սահմանափակումներով կամ պատժամիջոցներով, որոնք անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում ի շահ պետական անվտանգության, տարածքային ամբողջականության կամ հասարակության անվտանգության, անկարգությունները կամ հանցագործությունները կանխելու, առողջությունը կամ բարոյականությունը, ինչպես եւ այլ անձանց հեղինակությունը կամ իրավունքները պաշտպանելու, խորհրդապահական պայմանով ստացված տեղեկատվության բացահայտումը կանխելու կամ արդարադատության հեղինակությունն ու անաչառությունը պահպանելու նպատակով»:

ՏՅ՝ Ռ՝ ԲՕԳԻ՝ Ի՝ ԲԸՆՎ՝ՐԸ՝ ԸՆԿՍՎ՝ՐԸ՝ Ռ՝ Ռ՝
3 1/2 Ի՝ ԲԸՆՎ՝ՐԸ՝ Ը՝ Բ՝ Ը՝ 3 ԿձԿՆԵՅ՝ Կ՝ Ս՝ ԵՇԿ՝
» Ի՝ Ը՝ 3 Ի՝ 3 Կ՝ Ի՝ Ը՝ Կ՝ Ը՝ 3 , ՌՅ՝ Ի՝ 3 Ի՝ 10

- խթանելու եւ համակարգելու առկա օրենսդրության եւ օրենսդրական պրակտիկայի հետազոտությունները,
- վերանայելու առկա իրավական շրջանակները՝ երաշխավորելով, որ դրանք համապատասխանում են նոր լրատվամիջոցներին եւ հաղորդակցական ծառայություններին ու ցանցերին,
- մշակելու համակարգված դատաիրավական քաղաքականություն՝ հիմնված այս համաձայնարարականում տրված սկզբունքների վրա,
- հնարավոր պատժաձեւերին ավելացնելու նաեւ հասարակական ծառայության պահանջները,
- հնարավորություններ ստեղծելու ատելություն արտահայտող խոսքի դեմ պայքարելու՝ քաղաքացիական օրենսդրության միջոցով, օրինակ՝ ոչ կառավարական կազմակերպություններին թույլատրել օրենքներ մշակել, որոնք կնախատեսեն փոխհատուցում ատելության զոհերի համար կամ նրանց պատասխանելու իրավունք կընձեռեն,
- լրատվամիջոցներին տրամադրելու տեղեկատվություն՝ ատելություն արտահայտող խոսքի վերաբերյալ օրենքի նախատեսումների մասին:

Ե՛լ Կ՛թճճՆ3

Անդամ պետությունների կառավարությունները պետք է երաշխավորեն, որ արտահայտվելու ազատությանը միջամտելու իրավական շրջանակները խիստ սահմանափակ են եւ կատարվում են օրենքի սահմաններում՝ օբյեկտիվության սկզբունքի հիման վրա: Ավելին, համաձայն օրենքի հիմնարար պահանջի՝ արտահայտվելու ազատությանը ցանկացած միջամտություն կամ սահմանափակում պետք է ենթարկվի անկախ արդարադատության վերահսկմանը: Սա հատկապես կարեւոր է այն դեպքերում, երբ արտահայտվելու ազատությունը պետք է զուգակցվի մարդու արժանապատվությունը հարգելու եւ ուրիշների հեղինակությունը եւ իրավունքները պաշտպանելու սկզբունքի հետ:

Ե՛լ Կ՛թճճՆ4

Ազգային օրենսդրությունը պետք է թույլ տա դատարաններին հաշվի առնել, որ ատելություն արտահայտող խոսքի վիրավորականության չափը սահմանված չէ ՄԻԵԿ-ի 10-րդ հոդվածով: Սա այն դեպքն է, երբ ատելություն արտահայտող խոսքը նպատակաուղղված է՝ անարգելու Կոնվենցիայում նշված ազատություններն ու իրավունքները:

Ե՛լ Կ՛թճճՆ5

Ազգային օրենսդրությունը պետք է թույլատրի իրավասու դատաիրավական ատյաններին հատուկ ուշադրություն դարձնել ատելության արտահայտությունների ներառող դեպքերին: Նրանք, մասնա-

վորապես, պետք է ուշադիր լինեն կասկածյալի՝ արտահայտվելու ազատության իրավունքի նկատմամբ, քանի որ քրեական պատժամիջոցների կիրառումը հաճախ ազատությանը միջամտելու ձևեր է ընդունում: Ատելության խոսքի համար դատապարտվող անձանց հանդեպ քրեական պատժամիջոցների կիրառելիս իրավասու դատարանները պետք է երաշխավորեն հարգանք համանասնության սկզբունքի նկատմամբ:

ժի ԿթճԿՆ6

Ազգային օրենսդրությունը ատելության արտահայտությունների դեպքերում պետք է հաշվի առնի լրատվամիջոցների դերը ատելության խոսքի յուրահատուկ ձևերը ցույց տալու, վերլուծելու եւ բացատրելու գործում: Ազգային օրենսդրությունը պետք է ճշգրտորեն տարբերակի ատելություն արտահայտող խոսքի հեղինակի պատասխանատվությունը եւ լրատվամիջոցների պատասխանատվությունը, որոնք դա տարածում են՝ որպես հասարակական հետաքրքրություն ներկայացնող լրատվություն եւ գաղափարներ հաղորդելու իրենց առաքելության մի մաս:

ժի ԿթճԿՆ7

Ազգային օրենսդրությունը պետք է հաշվի առնի այն փաստը, որ.

- ռասիզմի, քսենոֆոբիայի, հակասեմիտիզմի եւ անհանդուրժողականության այլ ձևերի մասին լրատվությունը կատարելապես պաշտպանված է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի առաջին պարբերությամբ եւ դրան կարելի է միջամտել միայն երկրորդ պարբերությամբ նախատեսված պարագաներում,
- արտահայտվելու ազատությունը սահմանափակելու անրաժեշտությունը որոշելիս՝ ազգային իշխանությունների կողմից կիրառվող սկզբունքները պետք է համաձայնեցվեն 10-րդ հոդվածում նշված սկզբունքների հետ, ինչպես նշված է Կոնվենցիայի կառույցների նախադեպային օրենքում՝ հաշվի առնելով լրատվության ոճը, բովանդակությունը եւ նպատակը,
- լրագրողական ազատության սկզբունքի հարգումը նաեւ նախատեսում է, որ դատարաններն ու հասարակական իշխանությունները իրենց տեսակետները չպետք է պարտադրեն լրատվամիջոցներին»:

Օ՛ր ռճ՝ 3 Ը՝ արժ Ը՝ Կ՝ Է՝ 3 Թ՝ Կ՝ Ը՛ Ը՛ՍՍ՝ Ը՛
Տ՛ ի՛» Է՛ճ՛Ն՛ճ՛ 3 Ի՛ 3 Լ՛Ք՛ Ս՛ճ՛Օ՛ Զ՛ճ՛Ր՛ Ի՛ Թ՛ Թ՛ Ը՛
R (97) 20ՆՔ ԿՕԿ՛ Թ՛ Թ՛ Ի՛ 3 Կ՛

2é3 ñ3 Û İ3 Ý
ó3 Ýİ

տարիք
ագրեսիա
հակասեմիտիզմ
խնամակալ
գրաքննություն
գույն
գաղտնի, գաղտնիություն
խիղճ, խղճի ազատություն
դավանանք
հանցագործ
դաժանություն
մշակույթ, կուլտուրա
մշակութային արժեքներ
մահ
զրպարտություն
խտրականություն
արժանապատվություն
հաշմանդամություն
խտրականություն, ազգային
խտրականություն, ռասայական
խտրականություն, կրոնական
խտրականություն, սոցիալական
հիվանդություն
հավասարություն
ազգություն, ազգային պատկանելություն
էթնոցենտրիզմ
խոսքի ազատություն
ընտանեկան կյանք
ընտանեկան կապեր
ազատություն
ազատություն, խղճի
ազատություն, խոսքի
ազատություն, գաղափարների
ազատություն, կարծիքների
ազատություն, դավանանքի
ազատություն, արտահայտվելու
ազատություն, մտքի
ազատություն, տեղեկատվություն ստանա-
լու/տարածելու
սեռ
վիշտ
խոսք, ատելություն արտահայտող
ատելություն
ատելություն, ազգային
ատելություն, ռասայական
ատելություն, կրոնական
առողջապահություն
պատիվ
թշնամանք
թշնամանք, ազգային
թշնամանք, կրոնական
թշնամանք, ռասայական
նվաստացում
իմիգրանտ

տեղեկատվություն
վիրավորանք
ազգամիջյան թշնամանք
անհանդուրժողականություն
ազգակցական կապեր
լեզու
գրպարտություն
ամուսնական կարգավիճակ
միգրանտ
փոքրամասնություն
փոքրամասնություն, ազգային
բարոյականություն
բազմամշակույթ հասարակություն
բազմամզգ հասարակություն
ազգայնամոլություն
նացիոնալիզմ
ազգություն
քաղաքացիություն
նացիստ
զբաղմունք
մասնագիտություն
տեսակետ
կարգ, հասարակական
կուսակցական պատկանելություն
կուսակցական համոզմունքներ
կուսակցական դիրքորոշում
պոռնոգրաֆիա
նախապաշարմունք
անձեռնմխելիություն
անձնական կյանք
հասարակական անվտանգություն
ռասա
ցեղ
կրոն
կրոնական հալածանք
հեղինակություն
վարկ
ծաղր
լրագրություն, դպրոցներ
լրագրող
ժուռնալիստ
սեռ
սեռական
սեռական կողմնորոշում
ցնցում
ծագում
ծագում, սոցիալական
սոցիալական ինքնագիտակցություն, հիշատա-
կում
խոցելի
կարգավիճակ
կարծրատիպ
ստերեոտիպ
համայնք

լարված իրավիճակ
ավանդույթ
տրադիցիա
գործազրկություն
բռնություն
զոհ
պատերազմ
հարստություն
բարօրություն
աշխատակից
բազմազանություն
ռասիզմ
քսենոֆոբիա

Diversity – The legal framework for Armenian media

Armenian and international laws and codes that
govern diversity in the media

Cover design: Leonard Vucinic

Layout: Armineh Soukiasyan

Printing: XXXXXXXX

Author: Mesrop Harutyunyan for the
Media Diversity Institute

Translated by: Anna Simonyan

Publishers: Artur Papyan and Lydia El-Khouri for
the Media Diversity Institute

ISBN number: ***XXXXXXXXXX